



Elements de reflexió per a l'anàlisi del sistema educatiu de les Illes Balears

Martí X. March Cerdà

RESUM

Un dels objectius d'aquesta introducció de l'Anuari de l'Educació de les Illes Balears 2006 és donar elements per analitzar la realitat educativa de les Illes Balears durant el darrer curs escolar; no es tracta, doncs, de dur a terme una anàlisi exhaustiva i profunda sobre l'estat de l'educació a les Illes Balears, sinó de fer una selecció dels punts més significatius que ens poden ajudar a conèixer, a comprendre les línies fonamentals sobre les quals es desenvolupa el sistema educatiu balear, tant a nivell escolar com a nivell universitari. Tanmateix, cal constatar que el desenvolupament d'aquesta anàlisi any rere any implica, d'entrada, poder assenyalar les tendències que ens poden ajudar a tenir una radiografia clara del sistema escolar de les Illes Balears. Així doncs, en aquesta introducció d'enguany, a més de fer referència als trets més significatius del sistema educatiu de la comunitat autònoma, també es farà referència a alguns dels treballs de l'Anuari 2006.

RESUMEN

Uno de los objetivos de esta introducción del Anuari de l'Educació de les Illes Balears 2006 es proporcionar elementos para analizar la realidad educativa de las Islas Baleares durante el último curso escolar; no se trata, pues, de llevar a cabo un análisis exhaustivo y profundo sobre el estado de la educación en las Islas Baleares, sino de realizar una selección de los puntos más significativos que nos puedan ayudar a conocer, a comprender las líneas fundamentales sobre las que se desarrolla el sistema educativo balear, tanto a nivel escolar como a nivel universitario. No obstante es necesario constatar que el desarrollo de este análisis implica, de entrada, poder señalar las tendencias que nos pueden ayudar a tener una radiografía clara del sistema escolar de las Islas Baleares. Así pues, en esta introducción del presente año, además de hacer referencia a las características del sistema educativo de la comunidad autónoma, también nos referiremos a algunos de los trabajos del Anuari 2006.

En aquest capítol, el que pretenem és posar de manifest els punts més significatius del sistema educatiu de les Balears, que són reflex, d'una banda, dels capítols que componen el present Anuari i, d'una altra, de les reflexions que sobre les diverses problemàtiques educatives de les Balears he realitzat sobre el present curs acadèmic. Tanmateix, no es pretén fer un resum del que s'ha dit, del que s'ha escrit, del que s'ha reflexionat o del que ha passat; l'objectiu va més enllà i és diferent: hom pretén fer una reflexió que ens ajudi no sols a conèixer la realitat educativa balear, sinó a comprendre aquesta realitat i les perspectives del sistema educatiu de les Illes Balears, en el context del sistema educatiu espanyol, en el procés de construcció de la Unió Europea i en el marc d'una societat cada vegada més globalitzada, fins i tot des de l'òptica educativa. En el marc, doncs, d'aquestes reflexions, els trets que caracteritzen aquesta anàlisi sobre el sistema educatiu de la comunitat autònoma de les Illes Balears són els següents:

EL FRACÀS ESCOLAR I L'EXCESSIVA VISIÓ NEGATIVA DE L'EDUCACIÓ

Si s'analitzen els missatges que des de diverses instàncies socials, mediàtiques i educatives, es realitzen sobre l'estat del nostre sistema educatiu, podríem afirmar que ens trobam davant una realitat caracteritzada per la inestabilitat, la insuficiència financera, la dualització educativa, la manca de places educatives, l'escassa escolarització en l'educació postsecundària, la poca consideració social sobre l'educació, la baixa taxa d'estudiants universitaris, el desprestigi creixent de l'escola

pública, l'existència d'una significativa xifra de fracàs escolar, etc. En definitiva tenc la convicció i la percepció que ens trobam davant, en general, una situació negativa i, fins i tot, catastrofista de l'educació. Sense negar l'existència d'importants i significatius problemes, la realitat és que no estam tan malament; fins i tot afirmaria que el nostre sistema educatiu està més bé que mai. Però, també, seria un error caure en una visió triomfalista i excessivament optimista sobre l'estat del nostre sistema educatiu, ignorant els punts febles que caracteritzen el nostre sistema educatiu. Amb tot, el que resulta evident és que els reptes que té plantejats el nostre sistema educatiu exigeix no sols tenir una diagnosi profunda sobre el nostre sistema escolar, sinó l'existència d'una voluntat real per part de l'administració educativa, de la comunitat educativa i de la societat civil d'apostar sense complexos, sense pors i amb tota la força, per l'educació com a estratègia fonamental per al futur de la nostra societat.

Tanmateix, i al marge del que hem plantejat, no hi ha cap dubte que el fracàs escolar s'està convertint en l'autèntic punt feble del nostre sistema educatiu. Des d'aquesta perspectiva, el que resulta evident és que es tracta d'un tema que està present en tots els debats educatius, és un tema de preocupació social i educativa, i és un tema d'una important confrontació política. Amb tot, s'equivoquen els qui pensen que el mal anomenat fracàs escolar és un problema recent, que és una qüestió que es planteja, fonamentalment, al nostre país o que és un tema que s'ha de relacionar amb la LOGSE o qualsevol altra llei educativa. La realitat educativa, encara que alguns tendeixen a simplificar-la, resulta més complexa, i hi ha diverses explicacions sobre aquesta problemàtica educativa. En qualsevol cas, i al marge de la visió unilateral de cada enfocament explicatiu del fracàs escolar, el que cal destacar és el procés de complexificació en l'explicació del fracàs escolar. I aquesta visió complexa del fracàs escolar és, al nostre entendre, una forma excel·lent de poder abordar solucions integrals a aquesta problemàtica educativa individual i social.

En aquest context de, d'una banda, relativitzar la visió negativa sobre l'estat de l'educació de les Illes Balears i, de l'altra, d'intentar tenir una visió multilateral del fracàs escolar, és important començar a replantejar els missatges excessivament negatius que es donen de l'educació. Cal tenir en compte que els exagerats missatges negatius sobre la realitat educativa en general i de les Illes Balears en particular tenen importants efectes col·laterals sobre la visió de l'opinió pública sobre l'escola o el professorat, tenen importats impactes sobre l'autoestima de la comunitat educativa, tenen conseqüències negatives sobre el conjunt de la comunitat educativa. I treballar en un context negatiu no sols no ajuda a resoldre els problemes, sinó que a vegades els multiplica.

A més, cal tenir en compte que és difícil trobar un món amb tants de missatges negatius com l'educatiu. Si hom analitza el món de la sanitat, dels serveis socials, del teatre, de la literatura, de la música o de l'art, malgrat les crisis, les contradiccions, els problemes o els fracassos, al final hi ha una imatge que posa de manifest l'avanç, els bons productes, els bons treballs, les bones obres, les bones accions, els bons resultats. I aquesta diferència de tracte i de consideració suposa, des del meu punt de vista, quelcom que cal corregir. O a un altre nivell important dins les Illes Balears, és necessari tenir en compte la situació del turisme. Efectivament, malgrat els problemes, malgrat les diferències d'anàlisi, malgrat els interessos contraposats, malgrat tot, al final s'intenta posar de manifest els elements positius, els aspectes que funcionen, les qüestions millors.

El canvi de perspectiva sobre la realitat educativa, la necessitat d'afirmar, amb dades estadístiques, amb indicadors significatius... que el nivell educatiu puja, que la societat avança, en part, gràcies al

capital humà, gràcies a l'increment d'escolarització de la societat, etc. és fonamental per amortir les conseqüències que aquests missatges negatius sobre l'educació poden tenir en l'autoestima dels estudiants, en la moral dels docents, en el desconcert de la comunitat educativa, en la segregació social o escolar dels fracassats, en l'existència de visions negatives de centres educatius, en la visió social pessimista i apocalíptica de l'escola, en la posada en marxa de reformes educatives equivocades, en el desenvolupament econòmic, en la cohesió social, etc. El fracàs escolar, i aquesta és una qüestió prou important, pot tenir i té significatives conseqüències a tots els nivells, la qual cosa obliga a tenir un coneixement acurat i precís de la seva realitat, a posar en marxa polítiques preventives adequades i a desenvolupar els mecanismes que impedeixin la cronificació del problema, o el pitjor, la institucionalització d'una exclusió social i escolar permanent.

Tanmateix, en relació amb el discurs sobre la visió negativa del sistema educatiu, sobre l'existència del fracàs escolar, sobre els baixos nivells d'escolarització en determinats nivells educatius, etc., cal tenir en compte, des del meu punt de vista, quatre elements fonamentals: en primer lloc, cal intentar comunicar, també, els èxits del sistema educatiu, els èxits dels professors, els èxits dels estudiants. S'ha de posar de manifest que, juntament amb tot el que no funciona, també hi ha aspectes, àmbits, o nivells que funcionen de forma adequada, que funcionen amb eficàcia, amb bons resultats. No es tracta de fer màrqueting, no es tracta de fer propaganda fàcil, no es tracta d'amagar la realitat. Es tracta, simplement, de posar de manifest el que funciona, els aspectes positius. En segon lloc, no es pot perdre de vista la perspectiva del temps, la perspectiva històrica, la mirada cap enrere i veure el que s'ha evolucionat, el que s'ha aconseguit. Efectivament, quan ens comparem amb altres països europeus, hem de saber, hem de conèixer el punt de partida; no tenir en compte les diferències existents, d'entrada, és ignorar la realitat. En tercer lloc, s'ha de tenir en compte que l'anàlisi de la realitat, amb els punts forts, amb els punts febles, s'ha de fer amb propostes de millora, tant a nivell macro, com a nivell micro; cal implementar polítiques educatives que es dirigeixin a l'arrel dels problemes, cercant la complicitat dels sectors afectats. I, en quart lloc, fins i tot, quan es posen de manifest els aspectes negatius o els positius del sistema educatiu, hom no pot oblidar la importància que tenen els factors polítics, socials, econòmics, culturals o de valors en la realitat existent. La realitat social, política, econòmica, cultural o ideològica de les Illes Balears ajudar a explicar algunes de les dades que defineixen el nostre sistema educatiu.

Des d'aquest objectiu de parlar, també, dels aspectes positius, esperançadors, eficaços, bons i excel·lents sobre l'estat del sistema educatiu de les Illes Balears, presentem experiències, projectes innovadors, reformistes que duen a terme les escoles de les Illes Balears; es tracta d'una mostra simbòlica, però que vol posar de manifest el treball callat, anònim, discret, a vegades invisible, que duen a terme les nostres escoles, els nostres professors, els nostres estudiants; vol posar de manifest el treball quotidià, els esforços de tota la comunitat educativa per millorar l'estat del nostre sistema educatiu, dia a dia, a poc a poc. L'educació de les Illes Balears són, també, aquests projectes que es duen a terme dins les nostres institucions educatives amb resultats positius. Si hom diu que a les nostres escoles hi ha un terç, aproximadament, de fracàs escolar, també cal parlar de dos terços d'èxit educatiu.

Ningú no pot deixar de pensar que la nostra societat tampoc no tindria el nivell de desenvolupament, de benestar social, d'ús d'Internet, d'increment d'ofertes o demandes culturals, si el nivell educatiu no pujés. Ja s'ha dit que aquest increment de nivell —tal com es posa de manifest en un

treball de l'Anuari— podria ser superior, podria ser més ràpid, podria ser més equitatiu, podria ser més generalitzat; però l'increment existeix.

Així doncs, el nostre sistema educatiu té punts forts i punts febles, punts obscurs i punts clars, punts bons i punts dolents, punts positius i punts negatius, punts d'avanç i punts de retrocés, punts d'esperança i punts de decepció. Però cal parlar de tot, no sols del que no funciona; i a més cal parlar de les qüestions negatives, en la perspectiva que es poden millorar, que, de fet, es milloren.

L'EXCESSIVA CONFIANÇA EN LES REFORMES LEGISLATIVES SOBRE L'EDUCACIÓ: ALGUNES REFLEXIONS SOBRE LA LOE

Els resultats electorals del març de 2004, amb la victòria del PSOE, han tingut com a conseqüència significativa, entre d'altres, la posada en marxa d'una política de reformes legislatives en relació amb l'educació, amb les propostes de canvi de la LOCE i de la LOU, lleis educatives aprovades pel Partit Popular en la darrera legislatura de 2000 al 2004 de forma polèmica i sense acord parlamentari. Es tracta d'una proposta que, d'entrada, modifica lleis que encara no s'havien desenvolupat del tot o que, com en el cas de la Llei de qualitat, estava a l'inici del seu desenvolupament. Així, en aquest nou context polític, després d'un procés conflictiu, el maig d'enguany va quedar aprovada la LOE amb el suport de la majoria de grups parlamentaris i amb el vot contrari del grup parlamentari popular. Fins i tot cal posar de manifest que sectors de la patronal catòlica de centres educatius van donar suport, finalment, a la dita llei educativa, amb alguns matisos i no sense algunes tensions.

Arribats a aquesta situació, cal plantejar-se dues preguntes: en primer lloc, són bons aquests canvis legislatius? i, en segon lloc, ha pagat la pena tot el procés conflictiu d'aprovació de la LOE, atès el text que ha quedat aprovat? Analitzem les dues qüestions abans esmentades.

Si hom analitza les lleis educatives espanyoles de la democràcia, hom pot afirmar que fins a principis de l'any 2000, cal parlar d'una estabilitat legislativa, tant en relació amb l'educació no universitària com amb l'educació universitària. Però la situació de canvi s'ha produït en aquests darrers anys, en què l'alternança política ha significat l'existència de proposicions legislatives diferents. Una situació de canvis permanents que, d'entrada, no és bona com a missatge a la societat i a la comunitat educativa espanyola, per tot el que implica de desorientació, davant la necessitat de missatges clars per part de les administracions. Així doncs, consider un error, d'entrada, els canvis constants en la política i la legislació educativa, realitzats sense l'acord de la majoria política, social i educativa de la societat. Aquest és, des del meu punt de vista, la pedra angular sobre la que s'han de fonamentar les reformes educatives; la necessitat d'uns acords de mínim per assegurar una continuïtat en la política educativa.

Per tant, en la meua opinió, no hi ha cap dubte que el sistema educatiu necessita acords fonamentals que impedeixin que els canvis de govern suposin modificacions profundes de la política i la legislació escolar, amb tot el que aquest fet sempre implica de desorientació i desmoralització dins la comunitat educativa, entre el professorat, les famílies i els estudiants. Els sistemes escolars necessiten canvis permanents i progressius, però no reformes profundes en funció de conjuntures concretes, que al final no sols no arriben a bon port, sinó que tenen efectes perjudicials i contradictoris en els resultats educatius, tant des d'una perspectiva individual com des d'una perspectiva

global. Fins i tot, consider una ingenuïtat política i educativa, la realització de grans reformes legislatives en educació, pensant que amb aquestes es resoldran els problemes educatius.

Així doncs, un element important que cal tenir en compte a l'hora de reflexionar sobre les reformes educatives fa referència a l'excessiva importància que es dona, d'una banda, a la influència de les reformes legislatives en la dinàmica concreta dels centres, ignorant-se aspectes més importants i, d'altra banda, a la institució escolar tant des de la perspectiva de transmissora de coneixements —ignorant altres institucions educatives i socials— com des de la perspectiva de transmissora de valors morals, d'idees, de pensaments, d'ideologia. Sense negar la capacitat d'influència de l'escola, és evident que existeixen més mecanismes d'educació, de comunicació, de transmissió d'idees i pensaments, etc. Per tant, s'ha de donar a l'escola el rol que li correspon, que és molt, però no il·limitat; cal «simplificar» la resposta educativa, intentant que la societat tingui clar l'encàrrec que dona a l'escola. Un encàrrec clar, dins una societat complexa, però que necessita institucions que sàpiguen el que se n'espera. És una forma que tots els components de la institució escolar tinguin clares les seves funcions, que la societat sàpiga el que se n'espera, el que s'hi demana. A més, la realització de reformes educatives necessita, per tenir èxit, la posada en marxa de mesures de caràcter econòmic, social, cultural, urbanístic, sanitari, etc. Aquests són, també, elements bàsics a l'hora d'abordar la reforma educativa.

Per tant, la primera conclusió que cal extreure sobre la pregunta que ens formulàvem sobre els canvis legislatius té una triple resposta: en primer lloc, no són bons els canvis legislatius permanents, sobretot si aquests són profunds; en segon lloc, s'ha de posar de manifest que, en qualsevol cas, els canvis, si es produeixen, s'han de dur a terme amb acord, amb consens, amb pacte polític, social i educatiu, i, en tercer lloc, s'ha de relativitzar l'impacte dels canvis legislatius; els canvis educatius es produeixen amb altres mesures, amb altres canvis. La legislació és un element d'una política educativa, però no n'és l'element més important, malgrat que sigui un condicionant que cal tenir en compte.

I en relació amb la segona qüestió, cal demanar-se si el resultat —la LOE— ha pagat la pena, si hom té en compte les manifestacions contra la dita llei, si hom té en compte la polarització educativa existent o si hom té en compte els canvis finals de la llei, o si hom té en compte la manca d'acord de mínims entre els dos partits polítics espanyols més importants. No hauria estat millor una reforma de la LOCE en els punts en què hi havia més postures en contra? Cal tenir en compte que la LOE, des del meu punt de vista, es vol situar, tant des d'una perspectiva política com pedagògica, entre la LOGSE i la LOCE, modificant les qüestions que s'han demostrat ineficaces, discriminadores o poc realistes. De totes maneres, podem assenyalar que es tracta d'una reforma que, malgrat les polèmiques polítiques, pedagògiques i constitucionals, és parcial, que se'n modifiquen les qüestions més polèmiques —la definició del caràcter educatiu de l'educació infantil de 0 a 3 anys, la supressió dels itineraris educatius de l'ESO, l'existència d'una única prova d'accés a la universitat amb posterioritat a la finalització del batxillerat, la introducció qüestionada d'una nova àrea d'educació de la ciutadania, el caràcter no computable de l'ensenyament confessional de la religió a efectes acadèmics, per a l'accés a la universitat i per a la concessió de beques...—; es tractava d'aconseguir, segons sembla, el màxim consens en la definició del sistema educatiu en una societat plural i un Estat descentralitzat políticament en matèria d'educació. Un objectiu desitjable, necessari i imprescindible, però que ha resultat inviable. Hauria estat possible un pacte educatiu entre la majoria de forces polítiques socials si s'hagués modificat, en la direcció plantejada, la LOCE? És una pre-

gunta sense resposta possible, però som dels qui creuen que la LOE és, de fet, una llei flexible i adaptable a les diverses circumstàncies polítiques. Pens que la reforma de la LOE en els punts esmentats hauria pogut aconseguir el necessari pacte per a l'educació, que hauria permès a l'administració central, a les comunitats autònomes i als centres que la desenvolupassin i la posassin en marxa.

En qualsevol cas, seria important, seria necessari, que en el desenvolupament de la LOE fos possible el màxim consens entre l'administració central i les comunitats autònomes. Però, també, seria bo que aquesta descentralització educativa, que ha estat positiva, ho és i ho ha de continuar sent, no s'utilitzi com una forma de confrontació política entre el Ministeri d'Educació i les comunitats autònomes, ja que seria una forma negativa d'exercir el poder educatiu que ens dona la constitució, l'estatut d'autonomia i la transferència educativa realitzada; cal evitar les confrontacions innecessàries, tenint en compte dos elements significatius: d'una banda la necessitat de contribuir a resoldre els problemes que té plantejats el nostre sistema educatiu, i, d'altra banda, que les solucions impliquen col·laboració, impliquen la complicitat de tots els sectors implicats en el desenvolupament d'aquesta normativa educativa; un desenvolupament que, en qualsevol cas, hauria d'implicar la continuïtat de la LOE, ja que la seva flexibilitat o el seu caràcter autonomista ho possibilita.

La millora del sistema educatiu exigeix, doncs, entre altres mesures, la necessària col·laboració entre les administracions educatives, malgrat les diferències existents sobre el model legislatiu aprovat i sobre la política educativa. Seria necessari, doncs, optar per aquest camí de col·laboració, amb l'objectiu de continuar construint un sistema educatiu de qualitat, equitatiu i modern; una possibilitat de cooperació institucional que seria un missatge prou positiu per a una comunitat educativa i per a una ciutadania que necessita bones notícies sobre l'educació per part dels seus dirigents polítics.

Amb tot, pens que la reforma educativa de la LOE ha d'apostar, de forma clara i contundent, per l'escola pública; ha d'implicar unes noves relacions entre l'escola pública i l'escola concertada, amb la finalitat de construir una xarxa pública escolar que sigui capaç de posar fi a les discriminacions, amb processos d'escolarització de tota la població, amb la igualtat de drets i deures entre l'escola pública i l'escola concertada, etc. Pens que només amb una aposta d'aquestes característiques serà possible la construcció d'un sistema educatiu generalitzat, equitatiu i de qualitat. Finalment, totes aquestes mesures i condicions, també, necessiten un lideratge clar per part de les administracions responsables de l'educació; un lideratge capaç de trencar l'escepticisme que existeix actualment quan es parla de reformes educatives en el si de la comunitat educativa i de la societat en general.

EL PODER EDUCATIU DE LES COMUNITATS AUTÒNOMES I LA NECESSÀRIA SEGONA DESCENTRALITZACIÓ EDUCATIVA

En el context de la LOE, també, resulten curioses i contradictòries les crítiques sobre la manca de vertebració de l'Estat que implica aquesta reforma educativa. I resulta curiós, ja que, al meu entendre, la LOE no fa més que reconèixer la descentralització real de l'educació, amb l'existència d'unes comunitats autònomes que exerceixen les seves competències educatives, i amb capacitat de dissenyar i aplicar una política educativa pròpia en el marc de la legislació educativa estatal. La LOE, des del meu parer, no fa més que ratificar, reconèixer i consolidar el poder educatiu autonòmic. Qui pot estar en desacord amb aquest plantejament, amb aquesta realitat educativa descentralitzada? El nous temps

legislatius impliquen col·laboració, responsabilitats compartides, finançament d'acord amb les competències existents. Cada administració educativa ha d'assumir, doncs, la seva responsabilitat des de la seva competència, però, també, des de la col·laboració, des de la cooperació.

Es tracta, en qualsevol cas, d'un fet rellevant, ja que constata, tot i tenir en compte la política educativa del Ministeri d'Educació, que una part molt important de la responsabilitat educativa recau en cada comunitat autònoma; i aquest fet és significatiu tant des de la perspectiva política com des de la perspectiva pedagògica, ja que implica tenir capacitat legal i real de decidir el nivell de despesa educativa, la construcció de centres educatius, la política de professorat, el model pedagògic, el nivell d'autonomia dels centres, els processos d'escolarització, la política escolar sobre la immigració, les relacions entre l'escola pública i l'escola concertada, els nivells educatius concertats, les polítiques escolars de normalització lingüística, la introducció de l'escola dins la societat del coneixement i de les noves tecnologies, les relacions amb els sindicats de l'ensenyament, les patronals de l'educació o les AMPA, el tractament de la diversitat escolar, les relacions amb els ajuntaments pel que fa a l'àmbit educatiu, la política de gratuïtat dels textos escolars, la creació de serveis educatius complementaris a les escoles públiques, les ràtios professor/alumnes, el model de formació permanent del professorat, etc.

En aquesta perspectiva de la descentralització educativa, no puc deixar de manifestar el meu acord amb l'afirmació realitzada pel responsable del famós informe PISA —Andreas Scheicher—, que, davant les opinions de determinats sectors socials i educatius, deslliga la manca de qualitat educativa dels processos de descentralització. Els fracassos escolars, els problemes dels sistemes educatius tenen a veure amb altres variables.

En aquest sentit, i en el cas de les Illes Balears, malgrat parlar, només, d'uns set anys d'autonomia educativa, cal que aquests siguin valorats positivament, tot i tenir en compte els importants problemes educatius i les diferències existents, en determinats aspectes, entre la política educativa de l'actual govern del Partit Popular i la realitzada pel govern del pacte de progrés. És, per tant, evident que la transferència educativa a la comunitat autònoma de les Illes Balears ha estat i és un fet positiu per a la construcció d'un sistema educatiu modern, democràtic i de qualitat. El sistema escolar no universitari i la Universitat no haurien rebut l'atenció política i social i la inversió econòmica que han tingut i tenen, encara que sigui insuficient i molt millorable, sense la transferència de les competències educatives.

Tanmateix, cal tenir en compte que aquesta descentralització educativa cap a les comunitats autònomes té el perill que aquestes consolidin, de facto, el model MEC. És a dir, que no siguin capaces de dur a terme la segona descentralització educativa, que significa acostar el poder educatiu als centres i als municipis. Efectivament, ens trobam davant la necessitat de dotar d'autonomia real els centres educatius en els àmbits pedagògic, econòmic, administratiu, de personal. Els centres necessiten més llibertat per poder construir el seu model educatiu; els centres necessiten els recursos adequats per donar resposta a les demandes educatives; els centres necessiten poder desenvolupar la seva política educativa amb el seu entorn social, comunitari, familiar; els centres necessiten assumir les seves responsabilitats, dins unes regles de joc comunes entre els diferents instituts o escoles, per donar resposta als nous reptes de l'educació.

Amb tot, aquesta autonomia de centres no implica que l'administració autonòmica practiqui el *laissez fer*, el *laissez passer*; no implica que l'administració autonòmica abdiqui de les seves responsabilitats.

A més, es tracta d'un procés que necessita un seguit de condicions: a) unes regles de joc clares; b) temps; c) la formació dels equips directius amb tot el que significa la direcció, la gestió de centres, d) recursos econòmics suficients. Per tant, aquesta autonomia real dels centres no es pot improvisar, no es pot dur a terme de cop i volta; cal un temps de maduració, cal un temps d'aplicació.

Però aquesta segona descentralització, també, necessita la participació dels ajuntaments, sobretot en l'educació infantil o en l'educació primària. Efectivament, els ajuntaments necessiten participar amb més competències en la política educativa: una participació que necessita partir de la diversitat dels ajuntaments des de la perspectiva de l'extensió, dels recursos, de la població, de les polítiques, etc. Per tant, aquesta major implicació dels ajuntaments en la política educativa s'ha de relacionar amb l'autonomia dels centres, s'ha de dur a terme a la carta, a través de convenis específics amb cada municipi, s'ha de fer de forma progressiva, planificada, consensuada.

Per tant, una vegada que s'ha demostrat que la descentralització educativa a les comunitats autònomes és un fet, malgrat alguns problemes de coordinació o d'una certa desigualtat en determinats aspectes, resulta necessària la segona descentralització educativa, en la qual els ajuntaments i els centres educatius han de tenir un nou paper, un nou rol, amb una nova mentalitat, amb més competències, amb més recursos, amb més responsabilitat.

INSUFICIÈNCIES, DICOTOMIES, CONTRADICCIONS I DUALITZACIONS DEL SISTEMA ESCOLAR DE LES ILLES BALEARS

En aquest apartat, el que pretenem és posar de manifest els punts més significatius del sistema educatiu de la CAIB, que són reflex, d'una banda, de la mateixa dinàmica educativa de les Balears des d'una perspectiva històrica i estructural i, d'altra banda de la dinàmica educativa espanyola pel que fa a la legislació i a la política educativa desenvolupada, i tot això en el marc d'una societat cada vegada més globalitzada, fins i tot des de l'òptica educativa. No es tracta, doncs, d'una radiografia integral sobre el sistema educatiu balear, sinó d'una anàlisi de tot allò que ens pot ajudar a conèixer, a caracteritzar i a comprendre la realitat i les perspectives educatives de les Illes Balears, emmarcades en el context del sistema educatiu espanyol. Així doncs, els punts més significatius del sistema educatiu de les Illes Balears són, des de la nostra perspectiva, els següents, sense cap objectiu d'exhaustivitat ni ordenats segons la seva importància: la insuficiència, la inestabilitat, les contradiccions i dicotomies, o el creixent caràcter dual. Unes característiques educatives, sociològiques, sociopolítiques de caire estructural, que malgrat tot no poden amagar els avanços existents en el sistema educatiu de les Illes Balears, des de la perspectiva de l'increment del nivell educatiu, de l'augment del nombre de places, del nombre de professors, del nombre de serveis educatius, del finançament educatiu, de la democratització de l'ensenyament, de la millora de la qualitat educativa o de la progressiva, encara que lenta, equitat educativa. En tot cas, si res caracteritza el nostre sistema educatiu és la creixent complexitat, davant la qual les polítiques educatives de sempre necessiten una renovació, una innovació profunda, canvis d'orientació, d'organització o de plantejament. Analitzem aquests trets que defineixen i caracteritzen el sistema educatiu balear.

1) **Un sistema educatiu insuficient i inestable:** Una de les característiques que defineixen el nostre sistema educatiu és, sens dubte, el **nivell d'insuficiència**; una insuficiència que podem

concretar en dos aspectes fonamentals. En primer lloc, la insuficiència del finançament educatiu. No hi ha cap dubte que el finançament, o si es vol la manca de finançament —emmarcat en un problema més estructural que afecta tot el finançament de la comunitat autònoma de les Illes Balears— és, d'entrada, el problema més greu que té plantejat el sistema educatiu de les Illes Balears. Efectivament, a una mala transferència econòmica en el cas de l'educació s'hi han d'afegir els increments de les despeses educatives, a causa, fonamentalment, de l'increment del nombre d'alumnes, procedents bàsicament de la immigració, de la necessitat de donar resposta a la creixent diversitat educativa i social, de la mateixa aplicació de la LOGSE, de la mateixa necessitat de fer política educativa que tendeixi cap a la qualitat o de les diverses decisions educatives preses pels diversos governs que han gestionat l'educació (la gratuïtat de l'educació infantil, l'homologació dels salaris dels docents, la qüestió de la concertació educativa, etc.). Tot i que el nostre objectiu no és analitzar la quantificació del dèficit econòmic existent en matèria educativa, el que resulta clar és la incapacitat de la comunitat autònoma de les Illes Balears, en les actuals condicions financeres, de donar la resposta adequada a les necessitats creixents d'educació que la nostra societat, que la societat del coneixement i la del segle XXI, exigeix, tant per raons econòmiques com per raons socials.

És evident, doncs, que ens trobam davant un problema estructural que no es pot resoldre amb mesures conjunturals, sinó que cal dur a terme un pla integral que examini tots els dèficits existents, el paper de l'Estat central, l'actual model de finançament, el paper de la CAIB, la prioritització de les polítiques educatives que s'han de posar en marxa, la recerca de consensos i de complicitats entre la comunitat educativa en relació amb aquest tema, l'acord de mínims entre els grups parlamentaris i la negociació seriosa amb el govern central a dos nivells: d'una banda, la resolució, d'acord amb l'actual model de finançament, dels problemes existents i, d'altra banda, la resolució dels problemes estructurals de finançament autonòmic balear. Tanmateix, la possible, malgrat que difícil, resolució d'aquesta problemàtica no pot deixar de banda el fet que la discussió de les prioritats de política educativa és un element que també afecta els problemes de finançament educatiu, com el que afecta la concertació del batxillerat, el finançament de l'educació infantil, la potenciació de l'escola pública o les millores de les ràtios professors/alumnes, o altres mesures de foment de qualitat educativa.

En qualsevol cas, el que resulta evident és que només des de la resolució d'aquest problema de finançament de l'educació no universitària i universitària, la comunitat autònoma de les Illes Balears pot començar a resoldre, amb polítiques clares, contundents i de prioritització de l'educació, els diversos problemes que té plantejats la societat de les Illes Balears. Efectivament, l'anàlisi de l'estat de l'educació a través d'un seguit d'indicadors resulta realment preocupant, malgrat els esforços dels darrers anys: baixa despesa pública en educació, baixa inversió en recerca, desenvolupament i innovació i escassa presència del sector privat en aquesta recerca, poca consideració social en relació amb la formació, ineficient i ineficax inversió realitzada en la formació ocupacional...

Tanmateix, és evident que aquest increment del finançament educatiu de les Illes Balears, també, implica un increment dels recursos econòmics dedicats a l'educació per part del govern espanyol en el procés d'incrementar el percentatge de PIB dedicat a l'educació i de poder assolir els nivells d'inversió dels països més importants del nostre entorn. La convergència real amb els països de la Unió Europea exigirà un increment dels recursos dedicats a l'educació, tant pel sistema educatiu espanyol com pel sistema educatiu de les Illes Balears.

Però el problema del finançament del nostre sistema educatiu afecta, de forma significativa, la mateixa evolució del sistema econòmic balear. Així, el nostre sistema econòmic necessita, també, que l'educació funcioni; són diversos els informes, les veus i les declaracions que posen de manifest que el model de creixement i de desenvolupament actual de les Illes Balears comença a presentar signes i evidències d'esgotament, tant des de la perspectiva econòmica i turística com des de la perspectiva ambiental i territorial. Fins i tot el prestigiós diari *Le Monde*, en un informe econòmic, va assenyalar l'èxit conjuntural del model econòmic i turístic de les Illes Balears, però posant de manifest l'absència d'una alternativa viable amb vista als propers anys. Una alternativa que necessita l'impuls i la formació de capital humà, amb l'objectiu de poder dur a terme una transformació de la nostra economia amb l'entrada real a la societat del coneixement.

Si tots els experts plantegen que el futur, i el present, necessita una inversió real en capital humà, una aposta per la societat del coneixement, el futur econòmic, turístic i ambiental de les Illes Balears resulta, en funció d'aquestes dades sobre l'estat de l'educació, molt preocupant. I el canvi d'aquesta tendència no pot basar-se només en la participació del govern central en la construcció de noves infraestructures educatives, sinó que implica un canvi real del model de finançament de les Illes Balears —bàsic per continuar creixent de forma sostenible, per continuar sent solidaris, per desenvolupar polítiques de benestar social i per no perdre el tren del futur— que possibiliti la construcció real d'un sistema educatiu que sigui un autèntic servei públic, equitatiu i de qualitat. Suposarà la LOE una solució als problemes de finançament del sistema educatiu espanyol? Tot i l'escepticisme existent sobre aquesta qüestió, l'existència d'una memòria econòmica de la reforma educativa o la distribució de quantitats inicials per a l'escolarització de l'educació infantil per a les comunitats autònomes, cal que siguin analitzades de forma positiva; però, malgrat aquests fets, cal ser més ambiciosos en l'increment de la inversió educativa.

Però, d'altra banda, aquesta insuficiència del sistema educatiu de les Illes Balears es concreta en la manca de places, fonamentalment, en el nivell de l'educació infantil i dels diversos nivells de l'ensenyança obligatòria. Efectivament, tot i que semblava que durant la dècada dels anys noranta la situació educativa estava en procés d'estabilització i de consolidació, els fluxos immigratoris que estan caracteritzant el nostre sistema educatiu impliquen un increment de la construcció de centres escolars des de principi de l'any 2000 fins a l'actualitat. Les xifres de la construcció educativa de les dues darreres legislatures són, realment, espectaculars; per tant, malgrat aquest increment de places educatives de caràcter públic, s'ha d'assenyalar la incapacitat de donar resposta a les necessitats educatives existents des d'una perspectiva quantitativa. A més, aquest increment de places educatives, bàsicament a l'educació infantil o a l'educació obligatòria, es dona en determinades zones de les Illes Balears que es caracteritzen per l'increment demogràfic: Palma, zones turístiques de Mallorca, determinades poblacions de l'illa que necessiten donar resposta a l'escolarització obligatòria, Eivissa i algunes zones de Menorca. A tot això s'hi ha d'afegir que la Conselleria d'Educació del govern de les Illes Balears finançarà l'ampliació d'alguns centres privats-concertats per tal que puguin donar resposta a les demandes educatives que tenen; una decisió que, si bé implica la constatació d'un increment de la demanda cap a aquest tipus de centres per part de determinats sectors socials, també ha provocat una important polèmica política i educativa sobre aquesta transferència de diners públics cap al sector privat-concertat en relació amb la construcció de noves places.

Per tant, malgrat l'increment del nombre de places en l'educació pública que hi ha hagut en aquests darrers anys, s'ha d'assenyalar que les Illes Balears es troben en una situació d'insuficiència de places educatives en els nivells de l'educació infantil o de la mateixa educació obligatòria, tant pel que fa a primària com a l'ESO; a més, s'ha de tenir en compte l'existència a determinades zones, centres escolars i nivells educatius d'unes ràtios professor/alumnes que són incompatibles amb una educació de qualitat, atesa, a més, la significació pedagògica de la diversitat d'alumnat. Amb tot cas, cal esperar que la finalització de les construccions actuals, la disminució de l'allau immigratòria i la consolidació del nostre sistema educatiu des de la perspectiva quantitativa suposi, durant la darrera part de la propera legislatura (2007-2011), l'entrada del sistema escolar de les Illes Balears en un període d'estabilitat, de suficiència de places; una nova etapa que ha d'implicar la posada en marxa d'una política educativa en què la qualitat sigui l'eix fonamental, sigui la finalitat bàsica, amb totes les mesures que aquesta política ha d'implicar.

Així doncs, aquesta insuficiència financera o de places del sistema escolar de les Illes Balears ens dóna un sistema educatiu inestable, en el qual la quantitat és l'objectiu fonamental, en el qual, malgrat els avanços existents, ens trobam amb problemes quantitius importants, però, sobretot, de caràcter qualitatiu. Aquesta inestabilitat, que és contrària a qualsevol qualitat educativa, es manifesta en un important nombre de professors interins, en una manca d'estabilitat de les plantilles de professors dels centres públics, amb tot el que aquest fet implica amb vista a poder aconseguir una línia pedagògica coherent; es manifesta en l'arribada contínua d'alumnes d'incorporació tardana a determinats centres educatius —fonamentalment públics—, amb tots els problemes que aquest fet implica. Per tant, és evident que ens trobam davant una realitat que no és la millor a curt termini per donar els resultats que la societat de les Illes Balears necessita i demana.

2) **Un sistema educatiu amb contradiccions i dicotomies:** Un segon element de la realitat educativa de les Illes Balears sobre el qual cal fer una anàlisi seriosa fa referència a la problemàtica de l'escolarització i les seves contradiccions: a l'increment del nombre d'alumnes als nivells bàsics de l'educació infantil, l'educació primària i l'educació secundària obligatòria, s'hi ha d'afegir el poc nombre d'estudiants d'educació postobligatòria al batxillerat i la formació professional, o la baixa taxa d'estudiants universitaris. Efectivament, és evident que en relació amb aquesta qüestió del nombre d'estudiants, s'ha de fer una referència específica a uns fets que cal analitzar des d'una perspectiva de contradicció, de dicotomia i d'una certa polarització. Una contradicció que podem posar de manifest amb un seguit de fets: en primer lloc, i des d'una òptica històrica, és evident que les Illes Balears s'han caracteritzat per una poca preocupació per l'educació. Les dades existents sobre el nombre de centres, les taxes d'analfabetisme, la poca atenció a la formació professional i a tota l'educació secundària postobligatòria, el retard en els processos de modernització educativa, l'existència tardana d'una universitat de les Illes Balears, la poca consciència social sobre la importància de l'educació i la formació en el si de la societat civil de les Balears, etc., posen de manifest que la comunitat autònoma de les Illes Balears té unes mancances històriques i estructurals pel que fa al sistema educatiu que són difícils de resoldre de forma important i ràpida. Però, juntament amb aquest important procés d'escolarització en els nivells obligatoris, s'han d'assenyalar les baixes taxes d'escolarització en els nivells no obligatoris —formació professional, batxillerat, ensenyament superior i educació universitària. Es tracta, doncs, d'una contradicció important que pot tenir a llarg termini significatives conseqüències per a la cohesió social i per al desenvolupament econòmic de les Illes Balears.

Dos estudis donats a conèixer darrerament¹ han posat de manifest aquesta contradicció del sistema educatiu de les Illes Balears, en relació amb les taxes d'escolarització dels nivells postobligatoris. Així, per exemple, el treball del doctor Calero posa de manifest que els joves que resideixen a les comunitats autònomes de l'arc mediterrani —en concret de la comunitat balear, Catalunya, Comunitat Valenciana i Múrcia— tenen una probabilitat molt elevada d'interrompre els seus estudis i incorporar-se de forma prematura al mercat de treball. Aquest fet implica una debilitat de l'accés a l'educació secundària postobligatòria per a les dites comunitats autònomes. Fins i tot aquest mateix autor considera que les Illes Balears no sols presenten aquesta debilitat a causa de les característiques del dinamisme del mercat de treball, sinó perquè les Balears, juntament amb les Canàries, Extremadura o Andalusia, són una comunitat autònoma on el desenvolupament de l'escola de masses és més recent. Per tant, les Illes Balears presenten, d'acord amb aquest autor, una doble debilitat que explica la baixa taxa d'estudiants a l'educació postobligatòria: el recent desenvolupament de l'escola de masses, fet que es produeix amb el boom turístic, i la capacitat del mercat de treball de generar oferta per a joves sense una qualificació important. Es tracta d'un fet preocupant, ja que no sols les Illes Balears presenten, juntament amb Melilla, el percentatge més baix de població de setze i disset anys matriculada en educació secundària postobligatòria, sinó que Espanya presenta un dels percentatges més baixos de població de vint a vint-i-quatre anys que almenys ha assolit el nivell de la segona etapa d'educació secundària superior entre els països de la Unió Europea, malgrat l'evolució positiva dels darrers anys i del nivell del qual es partia. Es tracta d'una dada preocupant per a les Illes Balears, ja que, malgrat els avanços existents en les darreres dècades, encara ens trobam en una situació prou delicada no sols des de la perspectiva quantitativa, sinó també des de la perspectiva comparativa.

D'altra banda, l'informe esmentat de la Fundació CYD, en relació amb les Illes Balears, ens dóna un seguit de reflexions que cal definir com a preocupants: 1) les Illes Balears són una de les comunitats autònomes amb una menor densitat d'estudiants universitaris; 2) mentre que podem assenyalar l'existència d'un universitari cada 22,7 madrilenys, a les Illes Balears en trobam un cada 68,7; 3) les Illes Balears són una de les comunitats amb més poca atracció d'estudiants universitaris; 4) les Illes Balears són una de les comunitats autònomes espanyoles amb menys contribució a l'ocupació... Per tant, segon aquest informe de la Fundació CYD de l'any 2005, es pot afirmar que, malgrat el procés de consolidació progressiva del sistema universitari a les Illes Balears, del seu impacte econòmic o laboral, encara ens trobam lluny dels indicadors que tenen no sols algunes comunitats autònomes espanyoles, sinó del que tenen determinats països europeus.

De tot el que s'ha dit, podem assenyalar que l'esforç que la comunitat autònoma de les Illes Balears ha de fer per donar resposta a les noves necessitats i demandes d'escolarització és prou significatiu; però, també, hauria d'incrementar encara més el seu esforç si vol que la taxa d'escolarització de l'educació postobligatòria s'incrementi de forma progressiva. Tot això implica afirmar que el sistema educatiu de les Illes Balears es troba en una cruïlla amb vista al futur i als nous reptes socials, educatius, econòmics, culturals i tecnològics.

¹ Calero, J. (2006). Desigualdades tras la educación obligatoria: nuevas tendencias. Madrid: Fundación Alternativas. Fundació CYD (2005). La contribución de las universidades españolas al desarrollo. Barcelona: Fundació CYD.

3) **Un sistema educatiu amb una tendència cap a la dualització social i educativa:** Un altre dels trets que defineixen la situació del sistema educatiu de les Illes és, sens cap dubte, la seva tendència a la dualització social, a la dualització educativa. Una dualització que no és característica del conjunt del sistema educatiu, el qual, però, presenta en determinades zones, en determinats municipis, una tendència progressiva cap a l'esmentada dualització. De totes maneres s'ha de fer referència no sols a aquesta tendència, sinó també al desprestigi de l'escola pública en determinades zones o nivells, per part de determinats sectors socials. Dos elements ens podem servir per analitzar aquest procés de dualització educativa: d'una banda, la llibertat d'elecció de centre educatiu i, d'altra banda, l'escolarització de la immigració educativa. Analitzem, doncs, aquests dos fenòmens educatius.

En primer lloc, i en aquest context plantejat, és un fet evident que les lleis i la lògica del mercat comencen a penetrar, de forma progressiva, en el si del sistema educatiu, i que la llibertat d'elecció de centre és el paradigma fonamental d'aquesta penetració; una qüestió, aquesta, que ha provocat i provoca importants controvèrsies legislatives, ideològiques i educatives en el marc de les diverses polítiques escolars que s'han desenvolupat per part dels diversos poders públics en relació amb el dret a l'educació i a la llibertat d'ensenyament. Tanmateix, és evident que la qüestió de l'elecció de centre no es pot dissociar de les polítiques existents sobre la igualtat i la diversitat educatives i socials.

Però, realment, és possible l'elecció de centre escolar per part dels pares o dels estudiants? És evident que el dret dels pares a elegir l'educació per als seus fills o el tipus de centre que desitgen és quelcom que cal definir, d'entrada, com a constitucional. Tot i que alguns pensen que tot és possible amb decrets i normes o amb declaracions fortament polititzades i mancades de realisme, la resposta s'ha de donar des de la complexitat educativa i no des de la simplicitat ideològica, tenint en compte els condicionants reals que, *de facto*, impossibiliten que tots els pares puguin elegir el centre que volen per als seus fills.

Així, un primer element que condiciona lògicament la possibilitat d'elecció de centre educatiu per part de les famílies és, sens cap dubte, la insuficiència de places escolars que escolaritzin adequadament la demanda i les necessitats existents, d'acord amb les ràtios que es recomanen en els diversos nivells educatius; així, a les Illes Balears resulta evident que en determinades zones no solament manquen places escolars i, també, hi ha un problema de massificació a determinats centres, sinó que el nivell d'elecció de tipus de centre varia en funció dels municipis, de les zones o de les barriades. La necessitat de construir centres educatius a determinats pobles de Mallorca, d'Eivissa i Formentera o de Menorca és una condició *sine qua non* perquè el nivell d'oferta escolar estigui en relació amb el nivell de demanda de places escolars.

Un segon condicionant que resulta fonamental és la relació existent entre el tipus de centre -públic, privat o concertat- i la seva ubicació geogràfica. En aquest sentit, l'anàlisi de la situació dels centres privats o concertats de les Illes Balears constata que existeixen models territorials d'escolarització diferents, en funció de la relació escola pública-escola privada; així, és evident que la presència d'escoles privades i concertades als municipis més petits, a les zones rurals, a les barriades més populars de les Balears és gairebé imperceptible, mentre que les escoles privades i concertades estan més presents a Mallorca que a les altres illes, o que aquestes s'ubiquen a les ciutats més importants i a les barriades de més alt nivell econòmic i social. Per tant, les possibilitats d'elecció de centre per a les famílies és desigual en funció d'allà on es viu, malgrat l'increment de la magnitud de les zones d'escolarització a la ciutat de Palma.

Un tercer condicionant que, també, és important tenir en compte quan s'analitza la possibilitat d'elecció de centre per part dels usuaris de l'educació és la manera com es distribueix la diversitat social i educativa que existeix entre els estudiants. Així, i en aquest context, s'ha d'assenyalar que les diferències entre els centres, a més d'altres indicadors, s'estableixen, fonamentalment, en funció del tipus d'alumnat que escolaritzen; i no s'ha d'oblidar que la forma com la diversitat es distribueix entre els distints centres educatius té molt a veure amb les possibilitats dels dits centres de desenvolupar la seva tasca educativa de forma eficaç i amb els resultats escolars aconseguits.

Per tant, la distribució de la diversitat de l'alumnat entre l'escola pública i l'escola privada concertada a les Illes Balears constata que l'escola pública escolaritza majoritàriament l'alumnat immigrant, l'alumnat amb dificultats a causa de l'origen socioeconòmic o sociocultural, l'alumnat amb necessitats educatives especials per raons físiques, psíquiques o sensorials als centres ordinaris, els estudiants d'incorporació tardana o els estudiants d'edat no idònia. Aquestes dades resulten prou significatives, ja que afecten les condicions en què la pràctica educativa es desenvolupa, la imatge social de l'escola pública, i, a més, constitueixen un indicador fonamental de l'estat de la igualtat distributiva i de l'equitat educativa i social entre l'educació pública i l'educació privada concertada a les Illes Balears, i de l'autèntica realitat de la llibertat d'elecció de centre educatiu.

Així doncs, és evident que, quan es parla de la llibertat d'elecció de centre educatiu, cal tenir en compte, entre d'altres, aquests condicionants i l'existència de criteris objectius, comuns i equitatius entre els centres finançats amb diners públics a l'hora d'accedir-hi. Els problemes de l'educació ni es poden resoldre d'acord amb la lògica del mercat ni es poden reduir a la qüestió de la llibertat d'ensenyança. La recerca real de la qualitat —al marge de la necessitat de resoldre els problemes de manca de places— s'ha de realitzar des de la perspectiva de l'equitat educativa i social, si es vol aconseguir una societat cohesionada i equilibrada. Però, per això, cal una política de suport real a l'escola pública, el desenvolupament d'una nova ordenació entre la xarxa educativa pública i concertada, o la construcció d'una nova cultura de la cosa pública en educació, amb tot el que aquest fet implicaria a tots els nivells.

En segon lloc, en el context d'aquesta problemàtica de la dualització escolar i social, el fenomen de la immigració escolar resulta realment un element nou i canviant dins el panorama de l'educació de les Illes Balears. Efectivament, tot i que les Illes Balears han rebut, a partir del boom turístic i de la posada en marxa del model de desenvolupament, fonamentat sobre els serveis, importants fluxos migratoris procedents, d'una banda, de la Península a nivell intern i, de l'altra, de diversos països europeus, l'actual onada immigratòria procedent del nord d'Àfrica, de l'Amèrica del Sud o dels països de l'Est resulta realment impactant socialment, culturalment i educativament. Un element nou que està canviant el panorama de les escoles de les Illes Balears, sobretot de les públiques.

Efectivament, no hi ha cap dubte que la immigració a les Illes Balears és un fenomen cada vegada més transcendent tant des d'una perspectiva social, econòmica, política i urbanística, com des d'una perspectiva cultural, lingüística, ciutadana o escolar. Es tracta del reconeixement d'una realitat que, de cop i volta, de forma progressiva, de forma quasi imperceptible, s'ha fet visible, s'ha fet real, tal com va succeir fa un seguit d'anys a la majoria de països del nostre entorn europeu. En qualsevol cas, el que resulta evident és que l'educació i l'escola són uns dels àmbits més sensibles pel que fa

a l'entrada d'immigrants; i les dades, en aquest sentit, són realment significatives d'aquesta nova realitat, que té un fort impacte educatiu, tant pel que fa al sistema escolar com a cada una de les escoles que reben aquest flux d'escolars immigrants.

Així, el primer impacte al qual cal fer referència, des d'una perspectiva estructural, és, sens cap dubte, l'increment del nombre d'estudiants immigrants, any rere any i de forma espectacular. Es tracta d'un dels creixements més alts de tot l'Estat, que incideix d'una forma directa en la necessitat de construir nous centres a les zones urbanes i turístiques de les Illes Balears, sobretot de Mallorca i d'Eivissa, i d'incrementar la despesa educativa pel que fa a infraestructures, personal docent, serveis i equipaments; un increment que repercuteix sobretot en l'educació infantil i en l'educació primària, i que començarà a repercutir amb força, d'aquí a uns cursos, sobre l'educació secundària.

El segon d'aquests impactes és l'increment de les ràtios professor/alumnes en els diversos nivells educatius, en determinats centres i, sobretot, en diverses escoles públiques. Per tant, a pesar de les declaracions «legals» sobre l'objectiu de la qualitat de l'educació, anam en un camí contrari al de l'esmentada qualitat i excel·lència educativa. Una situació, aquesta, que pot fer augmentar el «fracàs escolar», l'absentisme escolar, la desescolarització dels estudiants, la desmoralització del professorat o el desconcert de tota la comunitat educativa, i que afectarà, sobretot, determinats sectors socials i culturals.

I el tercer dels impactes més significatius fa referència a la desigual escolarització dels immigrants entre l'escola pública i l'escola concertada. Aquesta dualització de l'escolarització dels estudiants immigrants entre centres públics i centres concertats pot produir, en determinades zones i escoles, importants problemes d'integració i de cohesió social, amb una dicotomia perillosa entre els qui opten per l'escola concertada i els qui ho fan per l'escola pública. I tot això pot tenir efectes indesitjables des de la perspectiva de la segregació social d'aquests col·lectius, de l'existència de centres «només» per a immigrants i de la construcció d'una imatge i d'una percepció «negativa» de l'escola pública.

Anam, doncs, a les Illes Balears cap a una dualització social i escolar? No donam a l'escola una responsabilitat excessiva en relació amb l'objectiu de la integració? Està preparada l'escola per dur a terme un procés d'integració dels immigrants? És possible integrar aquests immigrants en un context real de manca de mesures i recursos socials? Aguditza el fenomen de la immigració les diferències entre centres públics i concertats? O fins i tot, no anam en aquest aspecte del tractament de la diversitat social en el si de la institució escolar cap a un model triple d'escolarització amb una escola privada que no integra, de fet, cap d'aquestes problemàtiques; amb una escola concertada, majoritàriament, amb alumnes amb necessitats educatives especials i amb pocs immigrants -entorn del 17%-, i amb una escola pública, sobretot algunes, amb tots els problemes de la diversitat escolaritzats i integrats en el si de les seves aules?

Tot i que el fenomen de la immigració té molts de matisos i dimensions, he volgut posar de manifest el que fa referència a aquesta qüestió de la integració escolar i social, perquè la no-resolució adequada d'aquesta problemàtica a través de la posada en marxa de les mesures polítiques, legislatives, educatives i socials necessàries pot tenir importants conseqüències a mitjan i a llarg termini, amb una ruptura perillosa dels processos de cohesió i vertebració social de la societat illenca.

Així doncs, és evident que la problemàtica de la immigració té, per a l'escola, tres grans reptes: en primer lloc, la capacitat d'integrar escolarment i socialment aquest col·lectiu de forma natural; en segon lloc, que l'entrada d'aquest col·lectiu divers i plural no signifiqui un retrocés en el procés de millora de la qualitat de l'educació, i, en tercer lloc, aquest increment de la immigració escolar no pot ser, no ha de ser, un element negatiu per a l'escola pública i s'han d'evitar el processos de dualització escolar i social. Serà capaç la institució escolar de donar resposta a aquests reptes?

Es podria parlar d'altres elements, d'altres trets que caracteritzen la situació educativa de les Illes Balears —la qualitat educativa, el rendiment educatiu, els abandonaments escolar, els conflictes educatius, etc.—, però això podria ser objecte d'una altra reflexió educativa; però la pregunta que, finalment, ens podem formular és, en aquest sentit, la següent en vista de l'anàlisi realitzada: està l'educació de les Balears en un procés positiu en el camí d'integrar les Illes Balears dins la societat del coneixement, dins la política de qualitat, dins l'economia de la innovació, dins la política de recerca i desenvolupament...? Tot i que cadascú pot treure les seves conclusions, pens que es tracta d'una fotografia en blanc i negre.

DEL MONOLINGÜISME, DEL BILINGÜISME I DEL TRILINGÜISME

No hi ha cap dubte que una de les qüestions més polèmiques del curs escolar passat ha estat, sens cap dubte, la problemàtica de l'anomenat decret de trilingüisme, un decret que ha suposat un important debat de caire polític, legal, educatiu i lingüístic. Efectivament, es tracta d'un tema que ha posat de manifest, d'entrada, dues qüestions: d'una banda, la manera d'abordar el procés de normalització lingüística i, d'altra banda, la manera d'abordar l'ensenyament dels idiomes estrangers dins les escoles de les Illes Balears. En relació amb la primera qüestió, voldria plantejar dues reflexions: la primera és que, des que es va implantar l'ensenyament de i en la llengua catalana a les Illes Balears, l'avanç ha estat considerable, malgrat que encara no s'hagi arribat a una igualtat real a nivell d'aprenentatge entre el català i el castellà. I la segona és que cal evitar fer de la llengua un tema de debat polític, ideològic, ja que suposa enterbolir de forma innecessària la feina que es duu a terme dins les escoles de forma eficaç. I en relació amb la segona qüestió voldria plantejar un seguit de reflexions: la primera és que és un fet constatat, tant al conjunt espanyol com a les Illes Balears, que l'ensenyament de l'idioma estranger és un fracàs del nostre sistema, ja sigui per la metodologia, per la formació dels docents o per la manca d'instruments de suport en el si de la societat; la segona de les reflexions és que la millora de l'aprenentatge de l'idioma estranger s'ha de fer a través d'un pla estructurat, de mesures progressives, de recursos humans, pedagògics, de temps, d'un pla de formació real dels docents, de la implantació d'una metodologia contrastada, de propostes que arribin a tots els centres educatius i que impedeixin discriminacions, desigualtats, dualitzacions per raons de llengua; la tercera d'aquestes reflexions és que no es poden comunicar falses expectatives sobre l'abast o l'èxit del decret; la millora de l'ensenyament del tercer idioma s'ha de fer cercant la complicitat dels centres, dels docents; cal evitar els desencants, les desil·lusions. Cal tenir en compte que la gran majoria de la societat de les Illes Balears vol que els estudiants de les Illes Balears acabin els seus estudis coneixent, usant, tres idiomes. Però, per això, cal fer les coses de forma progressiva, a través del pacte, de les complicitats. Cal aprofitar aquest consens inicial per abordar aquesta problemàtica de l'ensenyament dels idiomes estrangers amb èxit.

El món actual, la globalització, la necessitat de comunicació, impliquen que els ciutadans sàpiguen el màxim d'idiomes, partint del català com a llengua pròpia de les Illes Balears, del castellà com a llengua oficial i de comunicació entre els ciutadans i els pobles de l'Estat espanyol, com a llengua de comunicació amb l'Amèrica Llatina, de l'anglès o d'altres idiomes estrangers com a llengua de comunicació internacional. Es tracta, per dir-ho de forma gràfica, de tenir arrels, i arrels fortes, però també de tenir ales. Per aconseguir aquest objectiu, cal tenir un pla de feina que vagi més enllà de mesures de caire conjuntural.

CARACTERÍSTIQUES, PROBLEMÀTICA I REPTES DEL SISTEMA UNIVERSITARI DE LES ILLES BALEARS

No hi ha cap dubte que el sistema universitari de les Illes Balears, tot i participar lògicament de les característiques, de la problemàtica i dels reptes de l'educació universitària espanyola, presenta uns trets específics que volem analitzar, posant de manifest els punts més significatius.

En qualsevol cas, en els números anteriors de l'*Anuari de l'educació de les Illes Balears*, s'han analitzat diversos aspectes de la realitat universitària de les Illes Balears; una realitat actual del sistema universitari de les illes Balears que no presenta, evidentment, uns trets gaire distints dels que foren objecte d'anàlisi durant els anys anteriors. Amb tot, cal fer referència a un seguit de reflexions que són fonamentals per poder interpretar l'estat i les dades més significatives de l'educació universitària balear, centrada fonamentalment en la UIB, però amb la participació important i significativa de la UNED i de la UOC. Amb tot, i des d'una perspectiva introductòria, podem assenyalar un seguit de reflexions que ens poden ajudar a analitzar i a comprendre la realitat universitària de les Illes Balears.

1. No hi ha cap dubte que el sistema universitari de les Illes Balears, en el marc del sistema universitari espanyol, té, actualment, tres grans reptes als quals cal donar una resposta; ens referim a l'uropeïtzació dels estudis, a la qüestió del finançament universitari i a la necessària reforma legislativa des de la flexibilitat, l'obertura i l'agilitat. Es tracta de tres reptes que han de possibilitar una universitat millor; de més qualitat docent i professional, de més excel·lència investigadora o de més implicació social i empresarial, qüestions aquestes importants en el desenvolupament i la consolidació del sistema universitari de les Illes Balears, en general, i de la UIB en concret. Tanmateix, en relació amb aquests tres reptes, hem de tenir en compte que afecten, fonamentalment, la Universitat de les Illes Balears, que es troba, en tant que universitat presencial, en tant que universitat que realitza les tres grans funcions universitàries de docència, de recerca i de transferència de coneixement, en una posició clau per poder exercir un lideratge en la vertebració de la societat de les Illes Balears, des de la perspectiva de la construcció d'una societat del coneixement, oberta, innovadora, competitiva i capaç de millorar el seu nivell de benestar social.

2. Tot i la manca de lideratge institucional per part del Ministeri d'Educació i Ciència en relació amb els tres reptes abans esmentats, durant els dos primer anys de la legislatura del govern socialista, s'equivocarien les universitats, i per tant la UIB, si ho esperassin tot de les administracions. L'autonomia universitària, malgrat els seus condicionants, possibilita la presa de decisions concretes, l'assumpció de responsabilitats en determinats aspectes, en definitiva, exercir el poder que les

lleis han donat a les universitats amb totes les seves limitacions i utilitzar el millor que hi ha dins les universitats. Es tracta, doncs, d'un plantejament en el qual la UIB necessita reflexionar seriosament i posar les mesures adequades en relació amb la millora del seu finançament, sobretot en la perspectiva de l'autofinançament, en relació amb la convergència universitària europea pel que fa a les titulacions per proposar de grau i de postgrau, o en la implantació d'un model pedagògic realista dels crèdits ECTS. I tot això, malgrat la necessitat que totes les administracions implicades clarifiquin les seves polítiques, les seves prioritats o les seves decisions.

3. Tal com s'ha posat de manifest en altres informes sobre el sistema universitari de les Illes Balears i de la mateixa UIB, s'ha d'assenyalar que, en el nombre d'estudiants universitaris, en el percentatge de població que ha completat estudis superiors, en el creixement del nombre de matriculacions, en les ràtios d'investigadors, en les despeses en R+D o en les despeses en ensenyança superior en relació amb el PIB, la realitat de les Illes Balears està per sota la mitja nacional; un fet que cal qualificar de greu i de preocupant, malgrat els avanços produïts en aquests darrers anys, uns avanços que cal qualificar de positius, encara que insuficients, encara que sigui necessari definir millor les prioritats de despesa. Però aquestes dades resulten encara més greus si hom té en compte que, segons un informe de la Comissió Europea titulat «Mobilitzar el capital intel·lectual d'Europa. Crear les condicions perquè les universitats puguin contribuir plenament a l'estratègia de Lisboa», Europa està, en els indicadors universitaris esmentats, per sota dels Estats Units; i Espanya està per sota, en aquests indicadors, de la mitja europea. Així doncs, l'esforç que cal fer per situar el sistema universitari de les Illes Balears en una posició millor suposarà no sols l'increment dels recursos dedicats a la universitat i a la investigació, sinó també un canvi de mentalitat per part de la societat de les Illes Balears en relació amb la importància i significació de la formació universitària i de la investigació. Però, sobretot, ha d'implicar l'increment del nivell de responsabilitat de la mateixa UIB, la desreglamentació de la vida acadèmica, la posada en marxa d'autèntics mecanismes de rendició de comptes, l'aposta per unes prioritats docents, professionals i investigadores clares, la posada en marxa d'una política de transferència de coneixement al teixit econòmic i al conjunt de la societat, etc.

4. En aquest context del nombre d'estudiants universitaris, s'ha de fer referència a les dades que ens proporciona l'informe CYD 2005 de la Fundació CYD, en el qual es posa de manifest no sols que les Illes Balears és de les comunitats, juntament amb Cantàbria i Castella - la Manxa, amb menys densitat d'estudiants universitaris, sinó que és també una de les comunitats amb una baixa atracció d'estudiants universitaris. Tot i que es tracta d'una qüestió que pot tenir, en part, una explicació per raons d'insularitat o per raons econòmiques, també cal que sigui analitzada des de la perspectiva del tipus d'oferta d'estudis o de la percepció existent sobre aquests. Un tema sobre el qual cal reflexionar amb profunditat per part de la Universitat de les Illes Balears.

5. Una perspectiva necessària en l'anàlisi del sistema universitari de les Illes Balears és, sens cap dubte, el seu impacte des de la perspectiva econòmica. Així, i segons dades de l'informe CYD 2005, es constata que el sistema universitari de les Illes Balears té poc impacte sobre l'economia balear. De fet, la universitat a les Balears només repercuteix en un 0,5% del valor afegit brut regional (VAB), mentre que el sistema universitari espanyol hi repercuteix en un 1,3% del VAB. A tot això s'han d'afegir dues dades importants: d'una banda la poca ocupació d'estudiants universitaris per habitant i, d'altra banda, la poca aportació des del sector privat a la UIB des de la perspectiva del

recursos econòmics. Tot un seguit de qüestions sobre les quals cal reflexionar amb l'objectiu de canviar progressivament aquestes tendències.

6. Des d'aquesta perspectiva plantejada sobre els reptes de la universitat, és necessari, en el context d'incrementar la diversitat del sistema universitari europeu i espanyol, en tant que opció estratègica universitària, que el sistema universitari espanyol i que la UIB decideixin i apliquin les polítiques més adients, intentant construir el seu model d'universitat, fugint dels models universitaris clònics i uniformes, d'acord amb estratègies clares; la diferència —que no és desigualtat— és un valor afegit que cal potenciar a l'hora de desenvolupar l'autonomia universitària. I en el context en què ens trobam, és evident que la universitat no es pot tancar sobre si mateixa, no pot fer les seves reflexions i els seus debats en clau interna; cal partir de si mateixa, però mirant cap a l'entorn proper i menys proper. La universitat no pot ser aliena a la globalització, no pot deixar de tenir en compte que ens trobam en una societat en la qual el coneixement té moltes formes de circular, d'institucionalitzar-se, en la qual competència universitària és creixent. Cal, doncs, aprofitar la cruïlla universitària en la qual ens trobam per donar resposta eficaç als reptes, a les necessitats, a les demandes que la societat actual fa a les institucions universitàries. La política universitària del curt termini ja no serveix; l'horitzó ha de ser més ample. En aquest context cal tenir en compte que, si la majoria d'informes sobre la situació universitària europea aposten per la diversitat, per l'excel·lència, per l'increment de la despesa universitària, el sistema universitari de les Illes Balears, i fonamentalment la UIB, ha de fer una aposta real per trobar el seu lloc en aquest procés de diversificació de les institucions universitàries europees i espanyoles. En el marc de la reflexió anterior, és una necessitat i una obligació que la Universitat de les Illes Balears sigui capaç de tenir una estratègia clara, realista i ambiciosa en els diversos aspectes de les funcions de la universitat: professionalització, investigació, transferència i compromís social. Unes estratègies que han de significar una reorganització interna, un replantejament d'objectius, una recerca de les complicitats amb la societat civil, amb el teixit productiu i amb les diverses institucions; però una estratègia que ha d'estar implicada en l'estratègia econòmica, tecnològica, cultural, social o tecnològica de la comunitat autònoma. Així doncs, la diferenciació de la qual es parlava a l'apartat anterior és una necessitat per poder tenir un lloc, un rol, una funció i un paper determinat en el procés de canvis que estan sofrint i sofriran els sistemes universitaris.

7. Una qüestió sobre la qual les universitats han de tenir una important competència, i han de ser capaces a través de l'exercici de la seva autonomia i de la seva capacitat de decidir i de tenir una diferenciació institucional, es refereix a la dicotomia entre, d'una banda, la qualitat, l'excel·lència, la competitivitat, i, d'altra banda, la responsabilitat social, la democratització universitària, l'equitat. Es tracta d'una dicotomia complexa, difícil de resoldre, però la resolució de la qual resulta bàsica si es vol una universitat capdavantera en la construcció de la societat del coneixement i, al mateix temps, que sigui capaç de cohesionar la societat, fent possible l'accés al coneixement a una gran majoria de la població. Aquest és, també, un repte que la convergència europea planteja a les universitats i que fa referència a la qüestió de l'organització dels estudis, a l'adaptació al nou model d'estudiant, a la qüestió dels preus públics dels graus i dels postgraus, a la política de beques que es vol tirar endavant, a la utilització de les noves tecnologies per a l'aprenentatge, a la possibilitat de combinar la feina i l'estudi, a la flexibilitat dels estudis, a la possibilitat d'accedir a dobles o triples titulacions, etc. Aquesta és, des de la nostra òptica, una qüestió que la UIB s'haurà de plantejar en la definició del model universitari que cal executar, ateses les característiques econòmiques, socials, culturals,

tecnològiques o innovadores de la societat de les Illes Balears. Es tracta d'optar, d'una banda, per l'excel·lència, però, d'altra banda, per la utilitat, per la democratització o per l'equitat.

8. Però, també, cal parlar d'una qüestió que planteja moltes incerteses; ens referim a la nova arquitectura de titulacions, a les titulacions de grau que es posaran en marxa, als seus perfils i a la seva durada, a la relació entre els graus i els postgraus, al paper de les àrees de coneixement, etc. I aquest és un tema clau de la convergència universitària europea, ja que si l'ocupabilitat és un dels eixos de la reforma universitària, tenc la percepció, almenys a Espanya, que no anam pel camí adequat. En aquest context, la qüestió de les titulacions, de les noves titulacions, que aquest procés de convergència europea ha de posar en marxa, resulta fonamental i significativa. Efectivament, es tracta d'establir titulacions competitives i lligades al mercat de treball, a través de dos nivells principals: un primer nivell de grau de tres o quatre anys. I un segon nivell d'un o de dos anys, amb el requisit d'haver superat el primer, que ha de conduir a titulacions de postgrau, a nivell de màster i de doctorat. Resulta evident que l'establiment d'aquest nou sistema de titulacions és una qüestió difícil, problemàtica i amb molts d'interessos de diferents tipus. En tot cas, el que resulta evident, en aquest aspecte, és la necessitat de tirar endavant una reflexió seriosa, uns estudis rigorosos i un debat que cerqui l'acord per damunt de corporativismes i d'interessos a curt termini. Les propostes que estan sorgint per part del Consell de Coordinació Universitària no resolten, des del nostre punt de vista, la qüestió de l'ocupabilitat. Suposarà, realment, aquesta opció de titulacions de grau de quatre anys, una millora de les relacions amb el mercat de treball? Si les diplomatures de tres anys han significat i signifiquen una aposta positiva, d'acord amb la demanda i d'acord amb la inserció professional dels mateixos diplomats, cal preguntar-se si aquestes titulacions de quatre anys implicaran la millora de la demanda o de l'ocupabilitat. És a dir, millorarà, realment, el sistema universitari de les Illes Balears amb aquesta aposta de titulacions de grau de quatre anys, incrementant la relació amb el teixit econòmic i incrementat la demanda d'estudiants universitaris?

9. Quin és, doncs, el sistema de titulacions més adequat des de la perspectiva de l'ocupacionalitat o de la relació amb el mercat de treball? És evident que l'opció per un model de titulacions o un altre tindrà importants efectes econòmics, professionals i laborals, tant en el si de les administracions públiques, com de les empreses privades. Així, en la meua opinió —malgrat els matisos i la necessitat i la possibilitat d'excepcions específiques i concretes en relació amb determinats camps professionals—, cal optar per l'estructura de 3 + 2 anys (grau i màster) per diverses raons: en primer lloc, perquè és la que més ens apropa a la posició dominant a Europa i aquest és un fet important des de la perspectiva de l'homologació i la lliure circulació de professionals; en segon lloc, perquè les diplomatures actuals —de tres anys— han demostrat i demostren una millor resposta a les necessitats socials, econòmiques i professionals de l'entorn i del mercat de treball; en tercer lloc, perquè aquesta opció suposa l'aposta per la democratització de l'accés a la universitat i impedeix que l'allargament dels estudis que podria suposar l'aplicació generalitzada d'altres models de titulacions, juntament amb l'aplicació del crèdit europeu, impliqui la disminució de la taxa d'estudiants universitaris i l'increment del fracàs escolar. I, finalment, perquè és l'opció més interessant per aconseguir una universitat emprenedora, capaç de ser un motor i un referent en el marc de les diverses economies regionals, des de la perspectiva de la posada en marxa de titulacions intermèdies. A més, el reforçament i la institucionalització d'un sistema plural i divers de màsters no sols seria positiu per aconseguir especialitzacions i l'aplicació del paradigma de l'aprenentatge al llarg de tota la vida, sinó que hauria d'implicar la construcció d'un sistema de

ciència i tecnologia integrat en un sistema real d'innovació. I dins aquest context plantejat, tenc la percepció que les mesures que s'estan prenent, tant per part del Ministeri d'Educació, com a administració amb més responsabilitats, com per les altres administracions implicades —comunitats autònomes i universitats—, no són les més adequades per poder avançar cap a un sistema de titulacions que tendeixi, des de la qualitat, a la màxima ocupacionalitat, a una relació òptima amb el mercat de treball.

10. Una de les qüestions que caldrà abordar, des d'ara mateix, és, doncs, la definició de les titulacions que, en el context de la convergència universitària europea, caldrà implantar en el si de la UIB, tant a nivell de grau i de postgrau. Així, en el marc de la legislació aprovada pel Ministeri d'Educació i Ciència, la UIB ha posat en marxa una política de postgraus que s'ha concretat en tres mesures específiques: la creació d'un centre d'estudis de postgrau, la creació d'una normativa de màster i doctorat i l'aprovació de màsters dels diversos camps científics dins les ciències socials i humanes, les ciències experimentals, la tecnologia o les ciències econòmiques. Es tracta d'un seguit de màsters i/o doctorats que es posaran en marxa durant el curs 2006-2007, uns cursos de postgraus que podem qualificar de transició, mentre es clarifiquen els títols de grau per implantar i es proposen el nous màsters. Tot i que no es pot dur a terme una valoració de dits cursos, el que és evident és que es tracta d'una proposta de cursos que es pot qualificar de conjunturals i amb unes perspectives del curt termini.

11. Tanmateix, la Universitat de les Illes Balears, juntament amb el Consell Social de la UIB i l'administració autonòmica, haurà de començar una reflexió sobre les titulacions de grau per implantar; unes titulacions que no sols siguin adequades, tant des d'una perspectiva acadèmica com professional, sinó que, sobretot, tinguin en compte la perspectiva de l'ocupacionalitat, des de la qualitat. Amb tot, aquesta proposta de noves titulacions haurà d'esperar a la clarificació de la proposta de títols de grau per part del Ministeri i al model definitiu des de l'òptica de la seva durada. Els propers mesos, els canvis haguts en el Ministeri d'Educació i Ciència, els debats existents en aquest aspecte des de la perspectiva universitària o dels col·legis professionals, ens donaran la resposta sobre la línia aprovada respecte de les titulacions, amb totes les seves conseqüències acadèmiques, científiques, professionals o laborals.

12. Per tant cal plantejar-se si la universitat serà capaç de posar en marxa totes les seves potencialitats en la construcció d'aquest espai europeu d'ensenyament superior excel·lent i de qualitat i fer-ne una institució emprenedora i innovadora a través d'unes titulacions realment adequades, funcionals, útils i que produeixin bon professionals, coneixement i intel·ligència... En qualsevol cas, el que resulta necessari és començar a aclarir les incògnites, els dubtes, els interrogants i les incerteses d'aquest procés de construcció de l'espai europeu d'ensenyament superior. Cal passar d'un temps d'incerteses a un temps de decisions clares. I en aquest objectiu cal que l'administració central defineixi de forma clara la seva política, les seves prioritats, els seus objectius i totes les seves propostes; però, també, resulta absolutament necessari que l'administració autonòmica i que la mateixa UIB siguin capaces de definir les seves prioritats de forma precisa i complementària.

13. Si als diversos informes sobre el sistema universitari de les Illes Balears, l'hem caracteritzada, des de la perspectiva de la presència de la UIB, amb els diversos centres universitaris adscrits, de la UNED i de la UOC en el si de la CAIB, podem afirmar que la realitat actual no s'ha modificat. Amb tot cas, cal posar de manifest que no s'ha canviat aquesta estructura; no s'ha creat, de moment

cap altra institució universitària. En qualsevol cas el que sí que podem afirmar és la consolidació del centre universitari d'ensenyament superior Alberta Giménez, amb les diverses diplomatures de mestre i amb la posada en marxa de les titulacions de periodisme i de comunicació audiovisual; cal tenir en compte que aquestes dues titulacions són les úniques noves que s'han posat en marxa durant la present legislatura. Cal tenir en compte que els màsters aprovats per al curs 2006-2007 per la UIB s'han de considerar des d'una altra perspectiva acadèmica, més lligada als anteriors programes de doctorat que en els futurs màsters acadèmics, científics o professionals. En qualsevol cas, i en funció de la presència d'aquestes tres universitats, cal tenir en compte la necessitat de fer-ne una anàlisi global amb l'objectiu d'analitzar-ne les aportacions a la societat de les Illes Balears, tant des de la perspectiva de les titulacions, de les investigacions, de la transferència de coneixement o del seu impacte sociocultural. Aquesta anàlisi seria, en aquest sentit, un bon instrument perquè la societat de les Illes Balears fes una anàlisi seriosa de les tasques realitzades per les dites universitats. Però, segurament, seria necessari dur a terme convenis de col·laboració real entre les mateixes universitats o incrementar les existents, atesa la debilitat del teixit universitari balear i les potencialitats de cada una d'elles en un sentit o un altre.

14. Una dada que es constata, per part de tots els diversos informes sobre la situació de la universitat a Espanya o a les Illes Balears, és la baixa taxa d'estudiants universitaris i d'educació secundària postobligatòria de la comunitat autònoma. Així, en aquest aspecte, cal tenir en compte que, si a la UIB el creixement del nombre d'estudiants està estabilitzat, amb una certa tendència a la baixa de forma poc significativa, s'ha de ressenyar que la UNED i la UOC continuen, almenys, incrementant el seu nombre d'estudiants matriculats. A més, la xifra dels estudiants illencs que opten per a una altra universitat segueix la tendència dels anys anteriors des de la perspectiva del nombre i del tipus d'estudis elegits. Tanmateix, s'ha de tenir en compte que les Illes Balears són una de les comunitats autònomes amb menys capacitat d'atracció d'estudiants d'altres indrets; una qüestió que, en tot cas, cal relacionar amb la problemàtica de la insularitat, amb la competència existent entre totes les universitats espanyoles o en el fet de no tenir una proposta molt diferenciada d'estudis d'alt nivell de qualitat. Tanmateix, el que resulta una contradicció del sistema educatiu de les Illes Balears és l'important creixement del nombre d'estudiants en l'educació infantil i els nivells obligatoris, i la poca demanda d'estudis postobligatoris de formació professional, d'ensenyament superior o d'universitat. Un fet que té a veure amb l'impacte de la immigració i amb les característiques del nostre sistema econòmic. Amb tot, el que resulta evident és que la immigració dels nivells obligatoris encara no ha arribat a la universitat. De l'anàlisi d'aquestes dades és evident la necessitat d'una reflexió de futur sobre el nostre model socioeconòmic i sobre el tipus de titulacions que cal implantar.

15. En el context de les conclusions de l'apartat anterior, s'ha d'assenyalar l'esforç que s'està realitzant amb el POTU —programa d'aprofundiment de les relacions entre la UIB i tota l'educació secundària obligatòria i postobligatòria, que impulsa la Conselleria d'Educació i la mateixa UIB— per tal d'incrementar el nombre d'estudiants universitaris de les Illes Balears i de potenciar la presència de la UIB en els diferents centres educatius de les Illes Balears. En qualsevol cas, es tracta d'un objectiu que s'ha d'analitzar en el mitjà i llarg termini, i que necessita la participació no sols dels diversos sectors educatius de les Balears, sinó, sobretot, de tota la societat civil, del sector empresarial i sindical, de les famílies i de tot el sector productiu de les Balears. D'acord amb aquest plantejament, cal tenir en compte que la Unió Europea s'ha marcat l'objectiu de tenir un 80 per cent dels joves en l'educació postsecundària

en un termini relativament breu; cal tenir en compte que en els països més desenvolupats la demanda de mà d'obra no qualificada s'està esgotant; d'aquest fet la importància de l'educació superior en les societats postindustrials. La majoria de sociòlegs, economistes i experts en educació afirmen que els països que no amplii radicalment l'educació postobligatòria no seran competitius dins l'economia mundial, ni podran resoldre els problemes de l'exclusió social, del benestar. L'economia del coneixement o de serveis exigeix uns ciutadans amb una formació cada vegada més superior. Des d'aquesta òptica, la resposta a aquests reptes no pot venir només des de la universitat, però la universitat hi té un paper transcendental. La societat de les Illes Balears, en el context d'aquesta economia globalitzada, de la modificació de la política turística, de l'aposta per l'economia del coneixement, de la innovació o de les noves tecnologies, necessita ser conscient de la importància de l'educació per continuar sent una economia pròspera, una societat amb benestar i uns ciutadans prou formats. Amb tot, la UIB no pot ser un subjecte passiu en aquesta nova etapa de l'economia mundial.

16. Tanmateix, en el context d'aquesta reflexions, consideram que seria un error plantejar l'anàlisi del sistema universitari de les Illes Balears només des de la perspectiva del nombre d'estudiants, del seu creixement o de la seva distribució per estudis. Efectivament, l'anàlisi del sistema universitari obliga a fer reflexions més plurals i profundes; ens referim a l'avaluació de la qualitat de la docència universitària, a l'anàlisi de la inserció dels titulats universitaris, al nivell d'utilitat i d'excel·lència de la investigació universitària, a la transferència real de coneixement a la societat a través de diverses mesures que es puguin aplicar respecte d'aquesta tercera gran funció de la universitat, a la formalització d'un sistema eficaç d'aprenentatge al llarg de tota la vida, etc. Es tracta, doncs, d'un procés d'anàlisi global del sistema universitari de les Illes Balears a través de la construcció d'un sistema d'indicadors que ens permetin conèixer la realitat universitària de les Illes Balears, i poder introduir els canvis necessaris per millorar la qualitat i la resposta a les necessitats socials i professionals existents. Amb tot, tenc la certesa i la convicció que la UIB es troba, en tant que universitat presencial, en tant que universitat que realitza les tres grans funcions universitàries de docència, de recerca i de transferència de coneixement, en una posició clau per poder exercir un lideratge en la vertebració de la societat de les Illes Balears, des de la perspectiva de la construcció d'una societat del coneixement, oberta, innovadora, competitiva i capaç de millorar el seu nivell de benestar social.

17. Una de les qüestions que, durant aquests dos primers anys de legislatura del govern socialista, s'ha posat de manifest és la reforma de la LOU; una reforma, però, que sembla realitzar-se amb una lentitud exasperant. Tanmateix, tot i la necessitat de dur a terme una reforma puntual de la LOU en els punts més conflictius, convindria, d'una banda, no centrar la resolució dels problemes de la universitat en la qüestió normativa i, d'altra banda, obrir una reflexió d'una reforma de la legislació universitària més profunda, més flexible, més oberta, menys reguladora, amb més capacitat d'autonomia universitària, amb més mecanismes de rendició de comptes o de control *a posteriori*, de més implicació social de la universitat, etc. Estam, doncs, dins un període constituent que necessita avançar de forma clara.

18. En aquest mateix context de la legislació universitària, i d'acord amb la realitat legislativa de la comunitat autònoma, cal assenyalar que el treball legislatiu realitzat des de la Direcció General d'Universitat de la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears s'ha caracterit-

zat per dos plantejaments: d'una banda, per una política de continuïtat en relació amb el que s'havia realitzat durant la passada legislatura amb un desenvolupament de l'Agència de Qualitat Universitària de les Illes Balears, sobretot pel que fa a l'acreditació de professorat laboral (professor ajudant doctor, professor col·laborador o professor contractat doctor), als complements autonòmics de docència i d'investigació, o a l'avaluació de les diverses titulacions o els diversos serveis universitaris, o amb la modificació parcial i poc significativa de la normativa de professorat contractat, en funció d'una sentència judicial. I, d'altra banda, en l'aprovació d'una normativa autonòmica de les titulacions de postgrau de la UIB, d'acord amb el decret del ministeri sobre aquesta qüestió. La realització de canvis més importants de la legislació universitària només es podran dur a terme si es duu a terme la modificació de la LOU en punts de desenvolupament autonòmic, com pot ser el Consell Social o el professorat contractat; però si la LOU no es modifica durant aquest any 2006 serà difícil modificar la normativa autonòmica durant la present legislatura autonòmica. Caldrà esperar a la legislatura del 2007-2011.

19. Finalment, caldria conèixer, d'una banda, l'impacte que ha tingut el Pla de recerca i desenvolupament de les Illes Balears en el si de la societat de les Illes Balears i de la mateixa UIB, i poder analitzar el paper que ha tingut i ha de tenir la UIB en el procés de possibilitar l'èxit de dit pla balear de recerca. Però, d'altra banda, cal tenir en compte que s'ha posat en marxa el Pla de recerca, desenvolupament i innovació de les Illes Balears, que si bé té un important nivell de continuïtat amb els anteriors plans de recerca i d'innovació, té aspectes diferencials que cal analitzar. Tanmateix, caldria reflexionar amb profunditat sobre el model d'investigació de la UIB, la seva eficàcia interna i social, el seu nivell d'eficiència, les seves contribucions, les línies estratègies per potenciar, la constitució d'una massa crítica que pugui contribuir en el futur a l'excel·lència investigadora, les connexions amb la societat o amb el món empresarial, etc. Es tracta d'un nivell de reflexió necessari amb la perspectiva de dur a terme un autèntic desenvolupament de la funció investigadora de la UIB.

QUINES SÓN, PERÒ, LES CARACTERÍSTIQUES MÉS ESPECÍFIQUES DE LA SITUACIÓ DEL SISTEMA UNIVERSITARI DE LES ILLES BALEARS?

Tot i que ja hem plantejat alguns trets de la realitat universitària de les Illes Balears, algunes dades ens podem ajudar a caracteritzar-la amb més profunditat.

1. En primer lloc, en relació amb els alumnes de nou ingrés, des del curs 2000-2001 fins al 2005-2006 a la UIB, comptant les dades dels centres adscrits a la UIB i de determinats títols propis de la UIB, podem assenyalar les conclusions següents: a) Tot i l'existència de diverses oscil·lacions en l'evolució del nombre d'estudiants, s'ha de constatar que el nombre d'estudiants s'ha incrementat des del 2001 fins al 2005 de gairebé uns 400, és a dir, més d'un 10 per cent. Amb tot, cal recalcar que entre el 2003-2004 i el 2004-2005 es produeix una disminució del nombre d'estudiants de 89 alumnes, que és una xifra important. Finalment, s'ha d'assenyalar la dada preocupant de la disminució de més de dos-cents del nombre d'alumnat de nou ingrés durant el present any, és a dir, gairebé un 9%. Es tracta d'una dada preocupant amb vista al futur. b) En tots els anys analitzats es produeix un nombre d'estudiants del sexe femení superior al del sexe masculí; en aquest sentit, cal fer referència a l'increment progressiu del nombre d'alumnes del sexe femení, excepció feta del darrer curs i a l'estabilitat o la tendència a la disminució del nombre d'estudiants del sexe masculí.

Així doncs, des de la perspectiva del nombre global dels estudiants matriculats a la UIB, en els darrers cursos, comptant la UIB i els centres adscrits, podem extreure, com a conclusió més significativa, que —malgrat que les xifres no siguin espectaculars— és evident que ens trobam que hi ha una estabilitat en l'evolució del nombre d'estudiants matriculats a la UIB, encara que, durant el curs 2005-2006, es constata una lleugera disminució. Per tant, cal parlar d'una situació d'estabilitat amb una lleugera disminució en el darrer curs, la qual cosa a les Illes Balears és realment un fet prou significatiu, en el context de la baixa taxa d'estudiants universitaris. Una tendència o un accident en el camí...?

2. En segon lloc, de l'evolució per estudis podem extreure un seguit de conclusions inicials que ens ajudin a comprendre les tendències més significatives des de la perspectiva de les matrícules als diversos estudis de la UIB: a) en primer lloc, s'ha de ressenyar la importància dels estudis de salut (Fisioteràpia i Infermeria), que demostren, al llarg dels diversos cursos, una importància creixent, uns estudis amb forta demanda, un manteniment significatiu; b) en segon lloc, s'ha de fer referència, també, a la importància dels estudis d'educació en les seves diverses diplomatures i llicenciatures, amb alguna excepció, tant pel que fa a la UIB com al centre adscrit de Mare Alberta Giménez; c) en tercer lloc, s'ha de ressenyar la importància dels estudis d'Economia, Empresarials i Turisme, que també presenten una forta demanda social, de forma general, malgrat que el darrer curs sofreixen una significativa disminució; d) els estudis de ciències, amb problemes, presenten una certa estabilitat, amb diverses oscil·lacions a diversos estudis; e) els estudis de tecnologia, amb algunes oscil·lacions, es mantenen i alguns presenten una certa disminució; f) els estudis d'humanitats tenen una certa estabilitat, però amb una tendència diferent en funció dels diversos estudis; g) els estudis de Dret, tot i presentar una tendència a la disminució, es troben, darrerament, amb un cert creixement, a causa fonamentalment de la seva implantació a través de la modalitat en línia a Menorca i a Eivissa-Formentera; f) els estudis de Treball Social, tot i el creixement en els darrers cursos, sofreixen una disminució en el darrer curs; g) un fet important és la posada en marxa dels diplomes universitaris per part de la Facultat de Filosofia i Lletres; amb tot, cal veure'n les perspectives de futur; h) és important constatar la importància dels estudis de Periodisme i de Comunicació Audiovisual; i) els títols propis, com el de Turisme, Estudis Immobiliaris, o el de Seguretat, tenen tendències distintes: desaparició el de Turisme o Estudis Immobiliaris, i creixement els estudis de Seguretat; es tracta, en qualsevol cas, de tendències que és important analitzar des de la perspectiva de futur. Tanmateix, les dades poden ser considerades com a preocupants, ja que no es constata un creixement, sinó tot el contrari. Un fet significatiu és l'increment dels estudis realitzats en línia (Dret i Educació Social) en aquest darrer curs. Amb tot, resulta important assenyalar la tendència al creixement de les diplomatures universitàries.

3. Una altra dada interessant fa referència al nombre d'estudiants matriculats a la UIB en funció del sexe dels estudiants durant el curs 2005-2006, per estudis. De l'anàlisi d'aquestes dades podem extreure les conclusions següents: en primer lloc, s'ha d'assenyalar que la tendència dels anys anteriors d'un major nombre d'alumnes de sexe femení que de sexe masculí es confirma en els dos anys darrers amb una proporció d'un 60 per cent de dones i un 40 per cent d'homes. En segon lloc, s'ha d'assenyalar que no és una distribució uniforme entre els diversos estudis; així, als estudis d'Educació, de Treball Social, de Psicologia, d'Infermeria, de Fisioteràpia, de les diverses filologies, d'Història o Història de l'Art, de Biologia la presència majoritària de les dones és important amb importants matisos entre les diverses titulacions; als estudis d'enginyeries o d'Arquitectura Tècnica,

el nombre d'homes matriculats és superior al de dones; als estudis de Turisme, Empresarials, Relacions Laborals o Dret hi ha més alumnes de sexe femení, però amb un equilibri més gran que als altres estudis assenyalats. I, finalment, hi ha diferències als estudis de ciències: presència majoritària d'alumnes de sexe femení a Química, Biologia o Bioquímica, i presència majoritària d'alumnes de sexe masculí a Física. Per tant, tot i la major presència de les dones dins la universitat, s'ha d'assenyalar un diferent pes d'aquesta presència, però amb una tendència que les alumnes de sexe femení estiguin cada vegada més presents a la majoria d'estudis, amb l'excepció significativa de les tecnològiques.

4. En quart lloc, en relació amb el nombre total d'estudiants per titulacions, hem d'assenyalar la importància d'aquest tipus de dades, ja que ens assenyalen no sols el seu pes quantitatiu, sinó, sobretot, el model d'universitat de la UIB des de la perspectiva professional, una qüestió de gran transcendència per poder analitzar la relació de la UIB amb el mercat de treball. De l'anàlisi d'aquesta variable, podem assenyalar les conclusions següents: a) La importància que tenen els estudis de ciències socials, concretament, els de Dret, Economia o Turisme; b) el pes que tenen els estudis d'educació tant a la UIB, com al centre d'educació superior adscrit Alberta Giménez; c) la importància que assoleixen els estudis de Ciències de la Salut (Fisioteràpia, Infermeria o Psicologia; d) la significativa, però no majoritària, presència, amb buits i desigualtats específiques, dels estudis tecnològics o de les enginyeries tècniques; e) la disminució del pes dels estudis de ciències o d'humanitats, malgrat l'existència de presències diferencials (Biologia, Història o Història de l'Art); f) El pes important dels centres adscrits a la UIB, sobretot del centre superior Alberta Giménez, que ha incrementat els seus estudis; g) la poca presència de títols propis, destacant, però, el de Direcció Hotelera Internacional o el de Graduat en Seguretat i Ciències Policiaques; amb tot, en relació amb els diplomes universitaris, cal esperar-ne l'evolució durant els propers cursos.

5. En cinquè lloc, i en relació amb el centre associat de la UNED de les Illes Balears, les dades del nombre d'estudiants matriculats a les titulacions oficials durant el curs 2004-2005 són de 3.977, la qual cosa suposa un increment aproximat d'uns cinc-cents estudiants, a més d'un nombre d'estudiants matriculats al cursos d'accés, a cursos de formació de professorat o d'ensenyament obert, la qual cosa significa, d'acord amb les dades ofertes per la mateixa UNED, que el nombre d'estudiants s'està incrementant d'any a any de forma important, en funció de l'increment de l'oferta i de l'adaptació a les situacions dels estudiants. Però, a més, cal posar de manifest que la UNED de les Illes Balears no sols està incrementat el seu nombre d'estudiants universitaris, sinó que, a més, suposa, *de facto*, una competència a la UIB en relació amb determinats estudis; a) la UNED, amb tot, té una sèrie d'ofertes d'èxit a les quals la UIB no ha sabut respondre, com és el cas d'Antropologia Social i Cultural o el de Polítiques; b) l'anàlisi qualitativa, l'avaluació institucional, la producció científica o el grau d'impacte social de la UNED haurien de ser objecte d'una anàlisi més profunda i rigorosa. Tanmateix, les dades quantitatives d'estudis estan aquí; c) amb tot, cal constatar una tendència a una estabilitat o, fins i tot, una disminució en els estudis més importants, tal com es posa de manifest en les dades presentades anteriorment; d) finalment, cal assenyalar que seria important fer una anàlisi del nivell d'abandonament dels estudis o, també, del nombre d'estudiants que finalitzen els estudis, comparant les entrades i les sortides.

6. En sisè lloc, i en relació amb la UOC, amb la qual la UIB té una aliança estratègica, cal assenyalar el següent: a) L'oferta de titulacions de la UOC (LADE, Dret, Ciències del Treball, Filologia

Catalana, Investigació i Tècniques del Mercat, Ciències Polítiques, Humanitats, Documentació, Enginyeria Informàtica, Comunicació Audiovisual, Psicopedagogia, Psicologia, Turisme, Ciències Empresarials, Informàtica de Sistemes i Informàtica de Gestió) es caracteritza pel fet de fer èmfasi sobre les llicenciatures més que sobre les diplomatures; aquest fet suposa una característica que defineix el perfil dels estudiants de la UOC. Amb tot, d'aquesta oferta formativa podem assenyalar que, si bé la majoria de titulacions s'imparteixen a la UIB, hi ha una part significativa de la mateixa que actualment la UIB no imparteix; per tant, es pot afirmar que la UOC, també, suposa, a més d'una oferta complementària, una oferta competitiva amb la UIB. b) Dels gairebé 25.000 estudiants que té la UOC, més d'un milenar procedeixen de les Illes Balears.

De totes aquestes dades hom pot constatar que la UOC, igual que la UNED de les Illes Balears, no sols és una oferta complementària a la UIB en determinats estudis, sinó que, a més, també és una oferta que planteja una competència; en aquest sentit, és necessari fer referència als estudis de Ciències Empresarials, Enginyeria Tècnica Informàtica de Gestió o de Sistemes, Turisme, Dret, Filologia Catalana, Psicologia, Psicopedagogia o LADE. A més, cal fer referència al fet que el nombre d'estudiants de les Illes Balears matriculats a la UOC s'han incrementat de 131, una xifra que podem qualificar de prou significativa, ja que implica un increment del 10 per cent.

7. Per tant, i en relació amb el nombre d'estudiants matriculats a la UIB, a la UNED o a la UOC de les Illes Balears, podem assenyalar l'existència de gairebé uns 19.025 estudiants balears; a aquesta xifra aproximada s'hi ha d'afegir el nombre d'estudiants de les Balears que estudien en altres universitats espanyoles, que pot arribar, aproximadament, a uns tres mil. Això significa que el nombre d'estudiants universitaris de les Illes Balears és de més de 22.000, una xifra que cal considerar com a positiva, sobretot si hom té en compte el procés de creixement del nombre d'estudiants. Un procés, en certa manera, lògic si hom té en compte el nivell del qual partim en relació amb les diverses comunitats autònomes. Tanmateix la xifra, malgrat els avanços, continua sent baixa, si hom la compara amb la taxa estatal d'estudiants universitaris o de la totalitat de les comunitats autònomes.

Així doncs, si partim de la hipòtesi que el sistema universitari de les Illes Balears ha de ser un factor clau en el procés de vertebració de la societat del coneixement, és evident que ens trobam en una cruïlla en què cal saber el camí que cal seguir si hom vol tenir un nivell d'èxit significatiu, un nivell d'èxit important. Amb tot, s'ha de posar de manifest que la UIB té en la UNED o amb la UOC no sols, en determinades titulacions, una oferta complementària, sinó també una competència creixent. Una situació, en qualsevol cas, que ha d'implicar una reflexió seriosa sobre el futur de les titulacions per implantar, la seva metodològica, les relacions amb la UOC o amb la UNED, l'avaluació seriosa, profunda i global d'aquestes universitats, etc. **Una reflexió que cal compartir amb la societat civil, representada dins el Consell Social i amb la mateixa administració autonòmica. El futur ja és aquí.**